

DE KLEINE RIETGANS

Henk van den Brink

Ganzen behoren tot de opvallendste en meest karakteristieke verschijningen in de Nederlandse vogelwereld. Door hun formaat, opvallend gedrag en het optreden in grote groepen, vaak jaar in jaar uit op dezelfde plaatsen, spreken ze velen aan.

Het Noorden is met ganzen niet slecht bedeed. Denk bijvoorbeeld aan de rotganzen in het waddengebied en de brandganzen in en rond de Lauwersmeer. Maar wie ganzen zegt, zegt toch vooral Friesland. Als er één soort is waarvoor dat opgaat, is het wel de kleine rietgans. Deze soort komt in ons land maar in één beperkt gebied voor, grofweg het zuidwesten van Friesland. In dat gebied verblijven er elke winter zo'n acht- tot twaalfduizend; erbuiten zijn de aantallen vrijwel te verwaarlozen.

Een klein beetje familie-systematiek ter informatie. De in ons land voorkomende ganzen kunnen in twee groepen worden verdeeld: de ganzen van het geslacht *branta*, waartoe brand- en rotganzen behoren, en de ganzen van het geslacht *anser*, die alle overwegend grauwbrown gekleurd zijn. Tot deze laatste groep behoort de kleine rietgans.

Andere *anser*-ganzen in Nederland zijn: grauwe gans, kolgans en rietgans. De geleerden zijn het er trouwens niet over eens of de kleine rietgans een aparte soort is, dan wel een ondersoort van de rietgans. Maar in alle boeken en andere vogelpublicaties wordt hij gemakshalve als aparte soort beschreven.

De kleine rietgans is, wanneer je er wat moeite voor wilt doen, niet moeilijk te herkennen. Van de *Anser*-groep is het volgens de auteur duidelijk de mooiste. Opvallend is vooral de lichte, haast grijsblauwe rug. De onderzijde is fraai licht kaneelbruin. Daartegen steken de donkerbruine kop en hals duidelijk af. Het kopsilhouet is vooral door de korte snavel karakteristiek. Snavelpunt en snavelbasis zijn zwart, het gedeelte ertussen is roze, net als de poten. Bij de rietgans zijn snavel en poten oranje.

Spitsbergen

De ganzen die in Friesland overwinteren zijn afkomstig uit broedgebieden op Spitsbergen. Er bestaan van de kleine rietgans twee gescheiden populaties. De ene broedt op Groenland en IJsland en overwintert in Groot-Brittannië, vooral Schotland. De andere broedt op Spitsbergen en overwintert in het noordwesten van het Europese vasteland. Opvallend is dat de soort als broedvogel dus uitsluitend op eilanden voorkomt. De IJslands/Groenlandse populatie is de grootste. Het aantal is in enkele tientallen jaren toegenomen van 30.000 tot zo'n 90.000. De populatie van Spitsbergen is kleiner en is bovendien niet duidelijk gegroeid. Het aantal ligt tussen de 12.000 en 20.000.

De kleine rietganzen van Spitsbergen trekken na het broedseizoen eerst naar Noord-Noorwegen, oa. het Varanger-gebied, waar ze een tijdlang blijven. Daarna verdwijnen ze uit zicht, om in Denemarken weer op te duiken. Het is vrijwel zeker dat ze dit traject in één ruk afleggen. De Deense pleisterplaatsen liggen alle aan de westkust van Jutland. In de eerste helft van oktober zijn vrijwel alle ganzen van Spitsbergen daar verzameld. Rond half oktober trekken ze verder naar gebieden in Noord-Duitsland, en naar zuidwest-Friesland. De hoogste aantallen worden in Friesland in november en december geteld. Vanaf januari loopt het aantal meestal snel terug, hoewel bij een koude-inval soms een nieuwe trek golf optreedt. Een

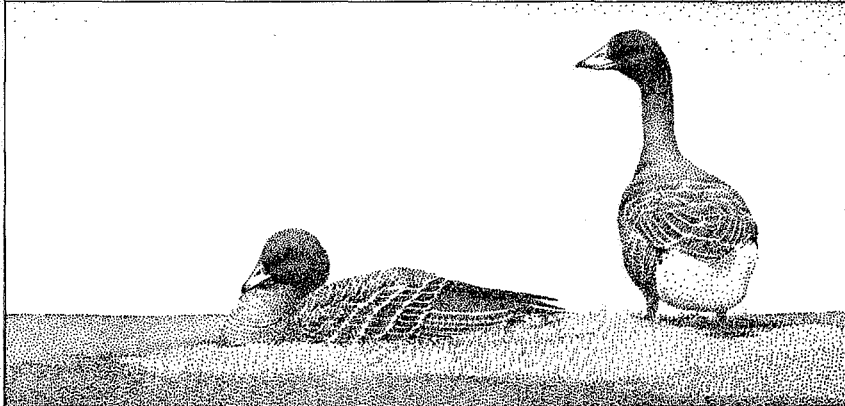
klein deel van de kleine rietganzen trekt in november door naar België, waar bij Brugge en Damme enkele pleisterplaatsen liggen.

Hier worden meestal een 1000 tot 2000 geteld, in strenge winters meer. Voor het overige is het grotendeels onbekend waar de ganzen blijven wanneer ze uit Friesland vertrokken zijn. In 'normale' winters zitten er dan waarschijnlijk veel in Duitsland, maar daar is nauwelijks iets over bekend. Nog onduidelijker is wat er met de vogels gebeurt bij strenge vorstperiodes. Een enkele keer is geconstateerd dat ze naar Frankrijk uitweken, maar vaker verdwenen ze dan geheel uit zicht en niemand wist waar ze gebleven waren.

Kort seizoen

In de loop van maart zijn vrijwel alle kleine rietganzen weer in Jutland bijeen, waar ze tot in mei blijven om vervolgens de sprong te wagen naar de broedterreinen op Spitsbergen.

Wanneer ze daar arriveren is de bodem nog grotendeels met sneeuw bedekt en er is weinig voedsel. Toch moeten de vogels snel met broeden beginnen, want het seizoen is maar kort. In drie tot drie-en-halve maand moeten de eieren gelegd, uitgebroed en de jongen grootgebracht zijn. Voor zo'n grote vogel is dat naar verhouding een korte periode. Kleine rietganzen broeden in een los kolonieverband, meestal op hooggelegen plekken zoals steile hellingen van rivieroe-

vers, rotsrichels, heuvels en dergelijke. Uiteindelijk worden gemiddeld iets minder dan drie jongen per gezin grootgebracht. Een totaal mislukt broedseizoen ten gevolge van slecht weer, zoals de rotgans wel eens overkomt, doet zich bij de kleine rietgans nooit voor.

Friesland

Zoals gezegd arriveren de kleine rietgans in Friesland vanaf half oktober. Ze verblijven daar ongeveer binnen het gebied tussen de plaatsen: Makkum, Bolsward, Sneek, Langweer, Sloten, Taczijl, Oudemirdum, Koudum en Hindeloopen. Belangrijke pleisterplaatsen zijn onder andere gelegen rond de Witte en Zwarte Brekken, rond de Idsegaasterpoel en aan het IJsselmeer bij Piaam, Gaast en Workum. Wanneer ze in het gebied aankomen, zijn ze er de enige ganzen.

Kleine rietgans na aankomst in oktober ten ZW van IJlst

Er verblijven ook veel brand- en vooral kolganzen, maar die arriveren later. In de winter zijn vaak gemengde groepen van deze drie soorten te zien. Zelden zul je kleine rietganzen in het gezelschap van grauwe of rietganzen aantreffen, maar die komen in het gebied ook heel weinig voor. Het verblijf van de kleine rietgans in deze streek is pas van recente datum. Voor 1956 kwam de soort er nauwelijks voor. Tot dan toe lagen de belangrijkste pleisterplaatsen in Noord-Duitsland, vooral op het eiland Föhr. Waarom deze gebieden verlaten werden is niet helemaal duidelijk; misschien zijn ze door ingrepen in het landschap onaantrekkelijk geworden.

Dagcyklus

's Winters zijn kleine rietganzen voornamelijk overdag actief. Een groot deel van de dag wordt besteed aan eten. Een volwassen gans verorbert per dag zo'n 750 gram voedsel. Omdat het verteringsproces niet erg in-

tensief is, moeten ganzen veel eten om aan de energiebehoefte te kunnen voldoen. In de praktijk betekent dat 's winters op het oude gras dat in de voorgaande herfst gegroeid is 6 à 7 uur grazen per dag. Tijdens het grazen lopen de ganzen alle ongeveer dezelfde richting uit. Wanneer ze aan het eind van een perceel komen, zwemmen ze de sloot over of vliegen een paar meter om het voedselzoeken in het volgende perceel voort te zetten. Er staan altijd een paar ganzen 'op de uitkijk'. Bij onraad worden alle halzen gestrekt. Voordat de ganzen opvliegen schudden ze eerst met de kop. Dit doen ze ook wanneer ze gewoon opvliegen zonder dat er gevaar dreigt. Het opvliegen van zo'n grote groep ganzen is altijd een geweldig spektakel. Wanneer we ganzen observeren is het echter zaak te voorkomen dat dit gebeurt. Immers, onrust kost de ganzen energie: de tijd die ze anders aan grazen besteden zijn ze kwijt en vliegen betekent bovendien nog eens energieverlies. Wanneer de onrust te groot wordt kunnen de ganzen hun voedselterrein geheel opgeven en hun heil elders zoeken.

Na zonsondergang worden de slaapplaatsen opgezocht. Kleine rietganzen slapen op het water, langs de IJsselmeerkust en op meren. Slapen op het water is veiliger dan op het land. De afstand tussen voedselterrein en slaapplaats bedraagt meestal tussen de 1 en 15 km. In de ochtendschemering gaan de vogels weer naar de voedselterreinen en begint dezelfde dagcyklus weer van voren af aan.

Veel in dit artikel is ontleend aan het boek 'De Kleine Rietgans' van J. Philippona, uitg. Kosmos, Amsterdam 1981. Over ganzen in het algemeen: 'Wilde ganzen in Nederland' door Lebrét, Mulder, Philippona en Timmerman, uitg. Thieme, Zutphen.)

